

Ressenya

Ressenya de "Gegants de barri: Geganters, festes i lluites urbanes a Barcelona"

Delgado, M., Castañeda, A., Sierra Tirello, M., Anitua, S. i Fernandino, M. (2023). *Gegants de barri: geganters, festes i lluites urbanes a Barcelona*

Editorial Manifest Llibres

184 pàgines

ISBN: 978-84-19719-52-2

MARIA CARRILERO ARPI¹

Universitat Autònoma de Barcelona, Espanya

revistes.uab.cat/periferia

Juny 2024

Per a citar aquesta ressenya:

Carrilero, M. (2024). Gegants de barri: Geganters, festes i lluites urbanes a Barcelona. *Perifèria, revista de recerca i formació en antropologia*, 29(1), 173-179
<https://doi.org/10.5565/rev/periferia.963>

Resumen

El llibre de Manuel Delgado et al., publicat en català per l'editorial Manifest Llibres, té com objectiu demostrar, amb l'ús i comparació de dades i fets, el rol de la cultura popular i els gegants amb el sindicalisme de barri i en la instrumentalització d'aquests durant diferents etapes històriques. Traça un recorregut que inicia a l'Edat Mitjana i acaba al segle XX, a l'any 1992, i demostra, mitjançant dades etnogràfiques i arxivístiques, la modificació intencionada del simbolisme associat als gegants com a instrument de reivindicació política; tant per mantenir l'estatus quo o per subvertir-lo.

Palabras clave: Tradició; Identitat; conflicte; Festes populars; Carrer; Història; Antropologia

¹ Maria Carrilero Arpi - maria.carrilero@autonoma.cat

Abstract: *Review of "Gegants de barri: Geganters, festes i lluites urbanes a Barcelona"*

The book written by Manuel Delgado et al, published in Catalan by the Manifest Llibres publishing house, aims to prove, by using and comparing data and facts, the role of popular culture and "gegants" with neighborhood unions and the instrumentalisation of these "gegants" across different historical periods. It draws a timeline that begins in the Middle Ages and ends in the 20th century, specifically in the year 1992, and demonstrates, using ethnographic and archival data, the intentional modification of the symbolism associated with "gegants" as an instrument of political vindication; to either maintain the status quo or to subvert it.

Keywords: Tradition; Identity; Conflict; People's festival; Street; History; Anthropology

La llarga tradició catalana, i específicament barcelonina, de les festes populars i els gegants de barri té una història que remunta al segle XV, però que ha estat modificada i resignificada des de llavors. S'han canviat els actors socials que es representen, les persones que organitzen les festes, l'escenari en el que actuen i la mateixa ciutat que la significa. És aquest el tema que Manuel Delgado, Analelly Castañeda, Marc Sierra Tirello, Sandra Anitua i Mikel Fernandino es dediquen a investigar; la resignificació de les festes populars depenent del sistema polític, l'etapa històrica i els actors socials. La metodologia seguida ha estat variada; comptant amb una recerca arxivística intensiva a parròquies, arxius i hemeroteques; una recerca documental. Aquesta investigació, a part de centrar-se en el recorregut històric dels gegants i les festes populars a Barcelona, també s'ha centrat en recollir dades d'una mostra de barris, acotada als anys del 1977 al 1992; aquests barris són: Poblenou, Sants, la Marina del Port i Nou Barris.

El llibre, titulat *Gegants de barri: Geganters, festes i lluites urbanes a Barcelona*, es va publicar l'any 2023 per l'editorial Manifest Llibres amb l'objectiu de demostrar que "la cultura popular, i els gegants en particular, van tenir a veure amb aquest sindicalisme de barri i en foren instrument en un determinant període de la història de Barcelona" (Delgado et al., 2023, p. 17). Els autors també reflexionen sobre els barris, els quals conformen la ciutat de Barcelona però, realment, són petites

comunitats conformades per residents que comparteixen un nivell socioeconòmic similar i, per tant, sovint comparteixen les mateixes preocupacions i vivències; un fet que es tradueix en un tipus específic de vincle social basat en la proximitat en un territori delimitat. Ponderen, també, sobre l'aspecte dual del barri, i sobre la seva importància com a institució social. El barri és un espai subjectiu, en la mesura que el conformen pràctiques individuals, i, alhora, és un espai objectiu, al convertir-se en un espai d'acció col·lectiva. El barri en el que un creix, segons els autors, juga un paper molt important en l'enculturació social, de manera que condiona aspectes com l'apropiació psicològica i afectual de l'espai, al ser la primera experiència d'un espai col·lectiu més enllà del que és *propietat*; la llar.

L'establiment d'una xarxa de suport entre els veïns i l'accessibilitat a l'espai de reivindicació i lluita - el barri - converteixen aquestes comunitats veïnals en un espai en el qual es pressuposa una predisposició a la contestació i, fins i tot, a la revolta. Es proposa el barri com nínxol d'interacció permanentment actiu, el qual actua com un vehicle de transmissió de rumors, consignes, queixes, opinions i sentiments. Aquest fet es veu exacerbat quan es situa en el context històric estudiat, els anys 1977-1992, el qual és conegut per les manifestacions i protestes de caire social, les quals prenen com a escenari principal el barri. Veiem el naixement del sindicalisme veïnal, que ve de les associacions de veïns, i que està al front de la lluita social pel creixement urbà descontrolat, exemplificat en la construcció de grans polígons d'habitatges, tant a les perifèries com als barris populars més antics. Aquest mateix habitatge de masses, caracteritzat per les pèssimes condicions de vida, és el que garanteix la possibilitat de conformar aquestes xarxes de suport tan pròximes i propícies, a més, l'escenari ideal per la revolució social. Es fa el símil amb els sindicats obrers, amb origen a les concentracions fabrils de la Revolució Industrial, en la mesura que els veïns-obrers prenen una posició revolucionària no només en l'espai en el que treballen (la fàbrica, en tant que hom és obrer), sinó també en l'espai en el que viuen (el barri, en tant que hom és veí).

Aquesta revolució social té lloc després de la transició democràtica, en la qual la cultura popular (exemplificada en les festes populars i els gegants) s'entén a partir de la definició d'Antonio Gramsci: la defineix com la capacitat creativa del poble sota l'esfera del poder de crear produccions culturals alienes o enfrontades a la ideologia hegemònica, però sempre relacionada. Gramsci entén la cultura popular com una

institució amb la funció de denunciar, resistir-se i/o desplegar un llenguatge propi al servei dels interessos del poble, mitjançant elements folklòrics o tradicionals, que és la concepció que s'havia creat dels gegants durant el Franquisme i durant els inicis del segle XX.

De fet, com relaten els autors, els gegants han estat un element constant i imprescindible en la història de Barcelona, especialment en la seva dimensió política. Barcelona ha estat un projecte polític durant la major part de la seva història, en la mesura que en una ciutat tan gran i tan dividida pels seus *pobles* (els barris) s'ha intentat fer una cohesió social mitjançant el control de les festes populars. Trobem les primeres documentacions exhaustives del paper dels gegants a les festes el segle XV, durant la transició de l'Edat Medieval al Renaixement. Els gegants estaven fortament vinculats als sectors dominants, representant figures bíbliques, nobles i reials. Aquesta ocupació de l'espai públic per part dels gegants es fa servir com una ostentació del poder dominant, alhora que serveix com una reivindicació de la connexió catòlica amb les festes, ja que els gegants són una part clau a les celebracions del Corpus Christi i en l'ensenyament de les doctrines catòliques als assistents. Observem com, als segles XVI i XVII minva el paper de l'Església en les festes populars, ja que la custòdia dels gegants i capgrossos passa a estar a càrrec dels gremis que, conseqüentment, guanyen més protagonisme durant les festivitats. Durant el segle XVIII, però, els béns gremials són traspassats a les esglésies arran de la Caiguda de Barcelona de l'any 1714, i el seu ús és delimitat només a l'entorn eclesiàstic.

A finals del segle XIX es veu una apropiació de les figures dels gegants per part d'entitats civils, fent que l'església deixi de tenir el monopoli d'aquestes figures. En aquest segle es troba també el període de la Renaixença catalana, en la qual s'inicia un procés d'invenció de tradicions per conformar una cohesió i agermanament d'aquells pobles que es consideraven catalans. A la ciutat de Barcelona, els responsables d'aquesta invenció són la Lliga Regionalista, que impulsa les festes de la Mercè, amb la instrumentalització dels gegants, amb l'objectiu de crear una identitat catalana i barcelonina, de manera simultània. La Lliga Regionalista, però, fou un partit de caire conservador, monàrquic i catòlic; per tant, el major representant de la burgesia catalana, no del poble català. De fet, com expliquen els autors a la pàgina 33 del llibre, la invenció de la Mercè es fa en temps d'alt - màxim

- conflicte social; amb protestes per les jornades laborals que resulten en violència policial, morts i la declaració de l'estat de guerra. Que l'any 1902 s'instauraressin les festes de la Mercè no va ser una casualitat, va ser una reapropiació de l'espai públic per part de les altes esferes de la societat; la burgesia, la monarquia i l'Església, després d'unes revoltes socials que evidenciaven el poder de la classe popular.

L'any 1931, a la proclamació de la Segona República, es decreta una laïcització de l'espai públic i la separació de l'Església i l'Estat, pel qual les festes populars també són modificades. Els gegants, vinculats per la major part de la seva existència a l'àmbit eclesiàstic, van rebre hostilitat de posicions anticlericals i antimonàrquiques, pel qual durant tota la Segona República, incloent el Bienni Negre, els gegants i els capgrossos no van ser utilitzats en esdeveniments multitudinaris. Tanmateix, durant els anys 1936-1939 es van destruir i perdre molts dels gegants utilitzats fins aquell moment a les festes populars. Després de la Guerra Civil, l'any 1939, amb la instauració de la dictadura Franquista, els gegants restants van passar a disposició del nacionalcatolicisme espanyol. Aquest canvi torna a col·locar els gegants a les mans del poder governamental, en aquest cas, espanyol. Això comporta també un canvi en la significació dels gegants, ja que, durant el Franquisme, esdevenen representatius d'una cultura catalana que, en aquesta època, està jerarquitzada envers la cultura espanyola. En la mesura que la població i la cultura catalanes es veuen oprimides i prohibides en espais públics i les festes populars i les cercaviles ara passen a entendre's com una faceta més de la diversitat cultural espanyola i és narrada en els No-Dos com una caricatura i infantilització dels catalans; en la mesura que ara és denominada *folklore* català. En aquest sentit, els gegants tornen a ser part de les celebracions del Corpus Christi, en una processó que reafirma simbòlicament el poder dels vencedors i de la dominació, i submissió, de la cultura catalana. Als anys 60, s'instauen nous postulats del Concili Vaticà II que restringeixen les manifestacions religioses externes, el qual provoca la cancel·lació de les processons del Corpus i l'aturada de l'exhibició - i fabricació - dels gegants; el qual porta al seu abandonament dins les parròquies.

Als anys 70 s'inicia el procés de Transició Democràtica, però, durant els primers anys, el paper dels gegants a l'àmbit social no pateix cap canvi degut a que ara els gegants estan vinculats conceptualment i simbòlicament a l'Església franquista que el nou govern vol deixar enrere. Aquest nou estigma romandrà fins als moviments veïnals

dels anys 60 i consolidats com associacions al llarg dels anys 70, els quals utilitzaran un aparell d'expressió propi en el carrer, el qual esdevé el seu escenari de lluita i reivindicació, i conferiran un nou aspecte i simbolisme als gegants abandonats per l'Església; perquè aquesta vegada representi les preocupacions i vida de les classes populars i no les elits. Aquesta reivindicació identitària dels barris de Barcelona i de la seva vinculació amb els gegants trobaria la seva màxima representació en les Colles Geganteres; les quals són associacions voluntàries de persones que porten els gegants i els capgrossos.

La construcció simbòlica del què signifiquen socialment les figures del Gegant i del Capgròs és essencial per entendre com és representat el conflicte social en el carrer, el qual és escenari de cohesió i, simultàniament, de revolta. El Gegant és representat com a líder, heroi i mentor -sovint personificat en figures monàrquiques o bíbliques- que simbolitzen l'ordre social i l'enculturació a una societat *respectable*, en la mesura que determinen una línia de comportament adequada i adulta. El Capgròs, en canvi, és representat com un nen o un infant que no segueix les normes establertes i causa disturbis al carrer. Aquest, a les cercaviles, representa un procés d'aprenentatge i enculturació; és ensenyat pel Gegant, qui l'instrueix en la manera correcta de comportar-se en societat. Aquesta diferenciació de comportaments i rols en una societat profundament estratificada i de classes dona a entendre una diferència essencial entre els Gegants -classe alta- i els Capgrossos -classe obrera-, d'aquesta manera es reforcen simbòlicament els estaments i els naturalitza, així infantilitzant a la classe obrera i les seves revoltes i protestes, qualificant-les com una rebequeria o rebel·lió infantil.

En aquest aspecte, seria interessant continuar la investigació i observar com són les festes populars actualment, com estan estructurades, per qui i per a qui. Tanmateix, un aspecte que podria ser complementari al llibre és l'addició de la trajectòria històrica dels gegants i les seves restriccions en àmbits no urbans i que no signifiquin un eix de poder centralitzat. Considero que seria positiva l'adopció d'una perspectiva comparativa en aquest tema, ja que és una metodologia rellevant en l'Antropologia. Tanmateix, una altra addició que contribuiria en l'enteniment de totes les facetes que conformen la ciutat de Barcelona és l'estudi dels barris més benestants que també tenen una llarga tradició de cercaviles.

En definitiva, el llibre *Gegants del barri: Geganters, festes i lluites urbanes a Barcelona* és una gran mostra d'un esforç de recerca arxivística i etnogràfic a les diferents realitats dels barris que conformen la ciutat de Barcelona, alhora que proporciona una investigació exhaustiva de les resignificacions i revaloracions de la concepció dels gegants a l'imaginari popular i polític en els diferents moments històrics. A més de proporcionar una visió general de la ciutat i dels seus moviments populars, mitjançant la recerca etnogràfica aporta una visió més específica d'una mostra dels barris més significatius; són Poblenou, Sants, Marina del Port i Nou Barris.

Bibliografia

Delgado, M., Castañeda, A., Sierra Tirello, M., Anitua, S., & Fernandino, M. (2023). *Gegants de barri: Geganters, festes i lluites urbanes a Barcelona (1977-1992)*. Editorial Manifest Llibres.